

nom Tvrtkom razbio 1374 godine Nikolu Altomanovića (Mih. Jov. Dinić, O Nikoli Altomanoviću, Beograd (1932) 25—7) i dobio jedan deo njegovih zemalja. Po Tronoškom Rodoslovu knez Lazar je sam potukao Nikolu Altomanovića 1374 godine (Glasnik V. 78—9). U ovom slučaju kao i još na nekim mestima vidi se namerno izbegavanje sastavljača Tronoškog Rodoslova da pomene

bosanskoğa bana ili da iznese neki podatak iz bosanske istorije. Može biti da bi i ova činjenica, što se u Tronoškom Rodoslovu namerno izbegava da govori o istoriji Bosne, moglo unekoliko pomoći da se bliže odredi njegov sastavljač kao i cilj i zadatak koji je sastavljač imao kada je spremao ovaj rodoslov.

Dr. Dragoslav Stranjaković.

JOSEFINSKA SKRB PROTIV POŽARA.

U ogromnom reformiranju i modernijem izgrađivanju svoje apsolutističke države Josef II.¹ nije posred gomile policijskih problema mogao mimoći ni problem vatrogastva pa je to njegovo nastojanje u formi patenta od 26. VI. (meszecza Ivanschaka) 1788. također prilog za poznavanje i onovremene kulture i josefinskog zadiranja u domaći život i opet u vezi s historijom policijske države i »obrigkajtstaata«.

To nastojanje ide u grupu onih akcija kojima je josefinsko ministarstvo učiteljski nastupalo, upućujući »malog čovjeka« svakovrsnim savjetima, kako će na pr. uzgajati ždrijebad, krave i perad, kako sparivati španske i vlaške ovce, kako saditi dudove živice, plijeviti korov i sl. te koliko je štetno o Tijelovu brezovinom kititi kuće, itd., itd. Ovakova tako reći internatsko-kasarska stega za organizovan život c. kr. podanika bila je iz dana u dan sve predostrojnija i dosadna individualnoj čovječjoj slobodi. Carska briga zabranjivala je dalje pri ljetnim poljskim radovima piti vodu iz zdenaca, onda djevojkama, koje su odgajane u samostanima i sirotištima, nositi stezник (Mieder); roditelji su bili obvezani paziti, da im djeca ne nabasaju na otrovne trave. Zatim je nadošla skrb protiv požara, za opreznost pri kupanju u rijekama, pri sječi drva, te napokon i sasvim razložni naputci kako valja graditi kuće. Josef II. dirao je osim toga i najosjetljivije drevne običaje zabranjujući pucanje u svatovima, zatim sprovode sa svećenikom i karmine, pa i zvonjavu za vrijeme oluje, ali je i naređivao besplatno liječenje siromaha².

¹ U »Narodnoj Starini« pisali su o razdoblju josefinizma: Vladoje Duk at, Martin Sabolović (II, 269); Sličice iz zagrebačkog »high life« u XVIII. stoljeću (IV, 183); dr. Josip Matasovič, Cigani u doba terezijanstva i josefinizma (VII, 200); Mirko Breyer, Jedan antijosefinski hrvatsko-kajkavski govor iz g. 1875. (X, 119).

² Isp. P. von Mitrofanov, Joseph II. ... Erster Teil. Wien und Leipzig 1910. S. 430, 431.

Poradi publiciteta, unatoč germanizatorne tendencije, patenti su izdavani štampom nuz njemački original i u »zemaljskim jezicima«, i to tako, da su na hrvatskom području kolali, već prema dialektu, i kajkavski (horvatski) i štokavsko-ikavski (slavonski) a od česti miješani štokavsko-čakavski (dalmatinski) prevodi. U ovom, napomenutom slučaju pred nama je brošira od 16 strana folio formata, kajkavska, a kontrasiđnirali su je Karol Groff Palffy (kr. ug. dvorski kancelar) r. v. i Mihaly od Mikos r. v. (rukum vlastitum) te sadrži četiri dijela i 56 paragrafa.

Iz faksimilovane prve strane razabiru se tu četiri poglavlja a monstrozni jezik ropskog prevodioca slika i formiranje predilirskog hrvatskog izvankurijalnog službenog sloga, koji je kroz decenije bitno onda oblikovao i domaći žargon hrvatskih kajkavaca.

§ 1. kaže: »G l e d e c h n a S z t a n y a«: Pokehdob neprikladnom Hiss (hiž, kuća) delanya, nachinu oğeny ni szamo pochetsize, nego takaisse lesse (lakše) dalye rassiriti more, pri noveh Hiss podiganyu na to pazka imatisze mora, dasze Hiss jedna vtik druge neposztavi, nego, gde mogućeje, prosztor najmenye treh Klafftrov med jednum i drugum osztavi.

Slijede zatim odredbe o štagljima³ za koje je poželjno da budu iza vrtova a po mogućnosti izvan mjesta. § 3. traži da općine osnivaju izvan mjesta sušne peći (»ali hiže za sušiti«) za predivo i konoplju. Dalje treba unapređivati sád visokih stabala nuz kuće, naročito oraha, jer su puni lišća, a »redi drevja« služice uopće »mesto ognjeh zidov (Feuermauer)«. Ali s druge strane valja paziti na slobodan prostor za put, da nema suvišnih živčnih plotova na putovima i ulicama i suvišnog drveća, kako »vu vreme nasztajajučehga pğora Szuszedi... (bi) od vszeh sztranih na pcmoch mogli doiti«.

Predvidja se posvemašnja zabrana drvenih dimnjaka i u samim drvenim kućama, no

³ Š t a g e l (štagalj), suša, žitnica od njem. Stadl.

M i Jofeff Drugi, z-
Bosjum Milofschum ize-
brani Rimfzki Czeľzar, vřigdar Povekřitel,
Nemske, Vugerřzke, i Chefzke, Dalmatinřzke,
Horvaczke, i Slavonřzke Zemlye Kraly Apo-
ftolřzki, Pervi Vojvoda Auftrie, Vojvoda
Burgundie, i Lotharingie, Veliki Vojvoda
Tuskane, Veliki Herczeg Erdelya, Vojvoda
Mediolana, Mantue, i Parme, Knez Habs-
purga, Flandrie, Tyrola &c. &c.

Za preprečiti, kulikoje moguche, Salofitna, i řikoro vřigdař-
řny orřzackih pogorov pripechenya, potrebno řuditi, i znařiti
jeřmo za ladanřzka Meřta u Vugerřzke Zemlye, i na nyu řipadajuće
Derřave řtanoviti za ogeny gařziti nachin prepřzati, koj

Pervich: Preprechenye,

Drugoch: Hitro řezvedanye, i obznanenye.

Tretich: Berzo Ognya pogalřenye.

Čbetertich: Pazku na řzledenya, koja jořće povgařenom
ognyu pripetřitřce mogu, za řvojoj ofzebuini čzily ina.

L

»kade řganoga Czigla pod nijeden Nachin
dobiti ni mochi, mogusze zaonda dimnyaki
iz blatneh cřzřlov, ali pletera, z' nutra, i
z' vana dobro omazanoga, napraviti«. Deblji-
na će biti pol cigla. »Vu oztalom naj ne-
budu prenizki, nego zadoszta zverhu Krova
podignjeni, ne teszni, niti gerbavo izpelya-
ni, dasze lahko zlaziti, i pometati budu
mogli«.

Zatim se zabranjuje postavljanje (hiřneh)
peći i ognjiřća pokraj drvenih »stijena« (zi-
dova), u kuhinjama pak i »hisama za pra-
nye« ne smiju biti drveni podovi »nego
konchemar z' szamum zemlyum, ali z Tla-
kom nabiti, ako iz Kamenya, Czigla, Ta-
racza, ali ovem spodobneh biti nemoęu«.
»...podlosnikom dopuszititi morasze, nyiho-
ve lasztovite Hise szamem delati, dapache
i druge, koje menyse vrednoszti jeszu, ako-
sze szamo k' dugovanyu ovomu dobro raz-
meju« (a ne moraju biti upotrebljavani
»zvucheni mestri«, zidari, drvodjelci »i ovem
szpodobni«). § 9. i 10. nalaže sucima mjesta
i priřeznicima da u tom smislu nadziru no-
vogradnje, a za prestupnike predvidjene su

i kaznene sankcije »i kaj neszlobodnem na-
chinom bibilo napravlyeno, taki razmetati
vchiniti«.

§ 11.—23. govore o specijalnim slućajevima koji lako uzrokuju pořar. U prvom
redu izaziva »pogor« nepazljivost ljudi pri
slame rezanju, vrřenju, mlatenju, predřva
terenju, mikanju, jahlanju. »...takvi poszli
vu nočno vreme ali zevszema osztaviti, ali
szamo pri szvechah, vu dobro zaperteh Lam-
passev⁴ zachuvanem, zverssavati morajusze«.
Krma, trijeřće, lući i uopće drvo se ne
smije suřiti na pećima i kominima, kao ni
predřvo i konoplja »vu zakureneh (naloře-
nim) hisah, ali Pechniczah po nochi szu-
ssiti«. Tu se ukazuje i bijedna slika ne-
higijenskog obitavanja u tadašnjim seljaćkim
kućama. Nego u ovoj građi řskrsava i fol-
klorski jedan vařan momenat, a to je —
nema sumnje — pomno i obilno kultivirani
sveto-ivanjski krijes. »Puczanye, i vszako
z' puskenem prahom baratanye, tak vu sze-
lah, kak i blizu nyih, vszako palenye, ognya
napravlyanye (Feuerwerke)⁵ i vre znan
Szveto-Ivanszki Kresz, jeszu vre
prede najostresse prepovedana,
mezta řzudczu, i řszti priszessniki imaju
najostresse kastigani biti, ako na ovakve
nedosztoinoszti (sic!) nepaze,⁶ i nye do-
tergnuti marljivo neszkerbesze«. Josefinski
reřim nije prema nehajnom činovniřtvu po-
znavao řale, nije trpio stanoviřte, da je
»svako ćudo za tri dana«, pa da se naredbe
izvrřuju samo prvih dana iza »obnarodova-
nja«. Stoga je pasivna resistencija razumljiva
samo kod objekta josefinskih naredaba, dok
su izvrřni organi respektovali patent već iz
pojmljiva straha pred okrutnim kaznama
koje je samodržac bio predvidio.

§§ 15.—17. have se bakljama, gorućim
vugljenjem i opasnořću pořara, kad se po
kući i po stajama hoda sa svijećom u ruci
(prostum svećum, gorućum lućjum ali řer-
javkum). Za onovremeni naćin putovanja
karakteristićno je, řto se kaře: »dapache
niti putnikom dopuszititi nemresze, z' řoru-
chemi Baklyami chez koje meszto pepe-
lyatisze« i onda, da »niti ostariassi (gostioni-
ćari) k-szebisze navrachajuchem Foringassem
gorochu szvechu prez Lampassa vu stale
(staje) posztavlyati« ne smiju. Prekrřitelji
»imajusze taki poleg razluchenya sztalissa
najostresse kastigati«. A preventivne mjere

⁴ Za XIX. stoljeće koje se dotiće svojim
nastavkom ovog razdoblja isp. Dr. Mirko
K u s Nikolajev, Rasvjeta kod seljaka. »Etno-
lořka Biblioteka« br. 2, Zagreb 1928.

⁵ Pirotehnika!

⁶ Ovaj narodni obićaj preskakivanja vatre
josefinski je reřim okrstio nedostojnom
predrasudom; uopće je svaka »predrasuda«
prosvjetařki taksirana kao sramotna (schänd-
lich), nedostojna misaonih ljudi.

sastojе se u tomu, što »mora vszaka hisa (hiža) z' jednem, ali visse Lampassih, iz dobroga pleha, ali sztekla, ali Konchemar iz mehura napravlyenemi, i dobro zapertemi previdyena biti«.

U narednim paragrafima nadovezuju se dalje zabrane: (18.) Duhana Kurenje: Nigdo neszme vu pogibelneh za oğeny mesztah kuriti, akoprem Lula szvoi pokrovecz bi imala. (19.) Kuhnyih obzsiganye predvidja pažnju prikladna vremena »kada najmre niti vetri nepussu, niti szussa nelada«. U to se vrijeme međutim mora rezervirati i dosta vode i susjede obavijestiti. No hižni gospodari (kuće domaćini) dužni su svojim ženama, kćerima i deklama (djevojkama, služavkama) »oštro zapovedati«, da paze kada na vatri barataju s maslom (kuhaju ili peku) »oszebujno pako, da, ako maszlo bisze vuszigati pochelo, vodu vu nye nevlevaju, nego poszudu pokrivyajuch plamen podussiti terszesze«. U kućama su se događale svakovrsne nesreće poradi nepažnje s ogrijevom i svjetlom pa će otsad biti odgovorni kućni gospodari za se i za mlade, a napose će se brinuti kuda se sipa vruć pepeo. No time nije njihova briga bila ni izdaleka iscrpljena. Svaki osmi dan moraće »dimnjakov žrelo marljivo snažiti, i saje (čadi) s tupum metlum omeštiti včiniti«. A zimi se moraju dimnjaci svaki šesti tjeden (sedmica) a ljeti svaki treći mjesec »z-najvekssum szkerbjum pometati«. Gospodari ili njihova družina (čeljad) mogu sami čistiti onakove dimnjake u koje se ne može čovjek uvlačiti,⁷ ali »po kojeh laziti (plaziti) je mochi — kaže § 23. (Dimnyakov i pechih pometachi — Rauchfänge und Ofenkehrer) — morajusze po vlasztite pometache, ali gde takovi nenahadyajusze, po Drusine chisztiti«. Poglavari općina su dužni skrbiti da takvih pometaća bude, a uz to zajedno sa selskim sucima i prisežnicima paziti kako se uopće sprovodi to čišćenje pa zato »vu hise vech krat z-nevarczе prigledati, y lene⁸ hisne Goszpodare taki vekssemu Poglavarstvju nazvesztiti« (prijaviti, § 24.). Kontrole će zato biti službeno tri puta godišnje a da bi se

⁷ U Velikoj Britaniji XVIII. stoljeća dimnjačari su na barbarski način upotrebljavali za čišćenje dimnjaka i kamina malu djecu od 3 do 4 godine. — Pod imenom »dim«, »podimčina«, »dimnica« i sl. plaćana je u staroj Hrvatskoj daća, koju je sabor razrezivao. Nekoji su pokušali tumačiti toga radi i slabo dijeljenje zadruga, a da bi se sačuvalo od većeg broja »podimščine« koju su kmetovi plaćali svojoj zemaljskoj gospodi.

⁸ Lijenost kao i — »glupost« (praznovjerje) smatrane su u doba josefinizma kao prestup protiv poretka u državi i otpor protiv carave politike.

intencije ove »oğnyene naredbe« izvršile samo što savjesnije.

Drugo je poglavlje »Naredba za hitro ochituvanye, i obznanyenye pripechenoga Oğnya«. To su propisi o noćnim stražama te § 27. naređuje njihovu službu svake noći od Miholja (29. IX.) do Vuzma (Uskrsa) od 9 sati uveče do 4 sata u jutro, i od Uskrsa do Miholja od 10 sati uveče do 2 ili 3 sata ujutro.

»Nyihova dusnoszt je, vu mesztu sztalno gore i dole obhadyati, i nepresztancze na oğeny pazku imati, zaradi thoga nimajusze podszstupiti, vu vreme sztrasenya, vu ostariah, i vdruge kojojgoder Hise zadersavati, kak berse szamo po duhe, dimu, ali na kakovgoder drugi nachin oğeny pochute, szem berse anda pri oğnyu vre van izhadyaajuchem, moraju z-krichem, dapache, akobi potrebno bilo, vu rog puhanyem, zrusenyem (lupanjem) na oblokeh (prozori) i hisneh vratah, sztanovnike buditi, najpervich pako, kade zvon vu Turnu nahadyasze, zvoniti dati« (§ 28.). I za ovaj propust službe josefinska vlast naviješćuje strogu kaznu, a u dužnost stavlja još i prijavu civilnim vlastima, no onda i »oszebujno pako (časniku) szoldachkomu stalissu, akobi szoldati vu takvom mesztu nasztanyeni bili, obznaniti«. Zvonjenje i konjanici stupaju po § 30. također u akciju.

§ 31. s naslovom »Ochituvanye, i obznanyenye pripechenoga oğnya«: »Vu osztalom, naisze nijeden hisni Goszpodar, ali gdogoder od nyegoveh nepodszstupi pripechenoga vu szvojoj Hisi oğnya zataiti, da pache moraju, kak berse oğeny pochute, buku podignuti, i na pomoch zvati, akobi zapovedano nazveschenye zamudili, onda Poglavari takve krivczе imaju kak najostresse kastigovati, i na primer nyihovoga Imetka na naplachenye vchinyenoga kvara obszuditi, i pritruczati«.⁹

III. partija paragrafa naslovljena je »Od szkerbi, i Naredbe za hitro pogassenye oğnya«. Tu je predvidjeno kopanje potrebnih zdenaca u omjeru s brojem kuća, čišćenje bunara, održavanje »meszta za marhe napajanye, ribnyaki, i ovem szpodobna vode zadersavalischa« da se »vu dobrom sztalissu zadersiju«, a isto tako i konyszka plavajisscha a vodene grabe na »nizkeh mesztah izkopatisze mogu, nadomesztiti, i sztekuchem vu nye desgyem pune dersati«. Riječ je dalje o gospoćkim hižama, gospodarskim

⁹ Nehotice se ovdje nadaje uporedba s onom persiflažom kojom je Vilim Korajac ismijao pretjerani birokratizam u svojim »Auvergnanskim senatorima« (Veliki požar u Auvergni). Isp. »Vienac«, Zagreb 1877. — O vatri, požganju i oğnju isp. Vl. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik, Zagreb 1908.—1922.

zgradama, kloštrima, farnim hižama, fabri-
kama, pivarnicama, mlinovima, i uopće
ondje gdje vatra gori, tu su vlasnici »od-
perto dužni« da imaju više posuda (bednjev)
vode, ali se to tiče i manjih (prostih) kuća,
isto i crkava (briga plebanuša (župnika) i
šekutorâ (tak zvani czirkveni Otczi, ali koj
drugach nad czirkvum ie posztavlven).
Predvidja se (§ 37.) i pripravno konjev drža-
nje, a u »Feuer-, und andere Werkstätte«
grudely za gaszenye ognya pri bolsseh Hi-
sah, i mesztah, gdesze z ognym, i drugach
barache, i to: z-krovnemi loitrami, ognye-
nemi haklyi (Hacken!), z-ruchnemi spriczal-
kami, vodenimi preszekami... da tak szebi,
kak drugem na pomoch biti mogu. Male
(proste) hiže ipak su morale imati najma-
nje jednu lojtru (ljestve), jedan »ognjeni ha-
kelj«, »nekuliko vodeneh brenticz« pa ne-
koliko »iz szlame szpleteneh, znutra, i zvana
z-szmolum dobro omazaneh ognyneneh zaima-
chev, i jednoga plehnatoga lampaša«. Tako
su dužne i općine da se opskrbe. A »Po-
glavarsztvo« (vlast) paziće uvijek »da hižni
ladavci nepotrebne stroške nećine«. Pogle-
vari, kloštri, plebanuši i »piemeniti Dvori«
(gospoštije) moraće varmegijama (župani-
skim oblastima) poslati popis gasilačkog
oruđa, a njih će ova vlast »kaj josche ktomu
potrebno bude podvuchiti, i premoğuchne-
sse, akobi potrebno bilo, nagovarjati«. Svak
će morati biti upućen u svoje dužnosti za
stučaj požara. »Nekoji zmed nyih imajusze
ra possilyanye, i nazveschenye ognya, ne-
koji na donassanye vode, privasanye pre-
szekih, ali drugeh potrebach, nekoi na chu-
vanye oszlobodyenoga Imetka drugi zadnich
za gaszenye, drapanye, i terganye odrediti,
ovo odredyanye szuszedom, od sztrane
Poglavarsztva, vu szhoduschu opchine, po-
navlyajuch obznaniti«. Tim je, evo, bila
predvidjena jedna prisilna organizacija va-
trogastva.

Prvi su na mjesto »pogora« morali »šet-
vati« (poći) mjesni suci i prisežnici, »kai-
ti nyihova pelda (primjer), nyihove naredbe, i
zapovedi vnoğo haszne, Opchina (ljudstvo)
pako mora naredbu oveh Poglavarov prez
vszakoga zgovora najmarlivesse zverssiti«. I-
sto su dužni postupiti i gospocki i varme-
dinski časnici, jer su dužni »k-mesztu po-
gora pachititze, i gaszenye na prepiszani
nachin ravnati«, ali moraju pridoći i svi
mjesni drvodjelci, zidari, kovači, špoljari,
dimnjakov pometaći i — mlinari, (i ovom
spodobni meštri), sami ili zastupnici s po-
trebnim oruđem. Bližnja mjesta i naselja,
gospoćine, kloštri i plebanuši također tre-
baju biti pripravnici za pomoć.

§ 46. i d. govore o razložnom ravnanju
vatrogasaca (razlosno z-Lyudmi baratanye):
»Isztina je, da pri ognju zevszema dopus-
cheno je, nazochno lyuczstvo, na kuliko po-
trebno je, na poszel pritiravati, neprikladne

szledechem nachinom, koji szamo na pachku
(zaustavljanje, smetnja), jeszu, na sztran od-
pravlyati, nistarmenye nimasze z-nikem szil-
no baratati, dasze nigdo od gaszenya ne-
szplassi«. Potrebno je obdržavanje dobroga
reda: »...kuliko je moguće, vszaka nepo-
trebna vika osztaviti«, put slobodan držati,
s lampašem, dapaće, ako je potrebno, rasvi-
jetliti, i paziti, da se vatrogasci pri poslu
ne sukobljuju. Dok muškarcu gase, žene i
dekle moraju ostati kod kuće, da bi u sta-
jama mogle odvezivati marvu i pomoću pa-
stira spraviti na sigurno mjesto. Međutim,
»ako ognje blizu je, Sene (žene) naj krove
hisne (hižne) polevaju, i Imetek oszloboditi
terszesze, za kojeğa vre prede szegurno
meszto odredyeno biti, i vu vremenu ognya
pod sztrasum zauffaneh lyudih chuvatitze
mora; tam anda sene, i dekle, vu naszta-
juchoi pogibli, recheni Imetek szpravlyati
budu imale«.

§ 49. Naredba proti rasztuche pogibeli:
AKO pogibel prevlada, onda vszi blisni na-
hisni obluki, ali krovnii oduski oneh hiss,
koje z-tersztinum, ali z-szlamum pokrite
niszu, nit pod nikakov nachin vech po-
mochi nemosesze, zapreti, vrata, pivnichni,
ali na boltah obluki z-kamenyem, z-trati-
num, naszipom, ali z-ğnojem zadelati, osze-
buino vsza ognje prijemajucha duguvanya
na sztran posztaviti morajusze.

§§ 50. i d. raspravljaju o crkvenim tor-
njevima, crkvenim dragocijenostima, onda o
zaprtom, nadvladajućem i ishadajućem ognju
(kako da se postupa s kućama koje su po-
krivene s crijepom, a kako, ako je krov od
slame ili od šindola).

Konačno IV. poglavlje sadrži »Naredbu za
preprečiti škodlyiva szleduvanya po vga-
ssenom vre ognju«, da se ljudi vatrogasci
sa garišta ne smiju razići, dok im to ne
dopusti »meszta Szudec, koj pri ognju ravn-
al je«; da se »pri pogorelishah« moraju
postaviti stražari e da »novi pogor nena-
sztane«. Zatim je riječ o vraćanju gasilačkog
oruđa, predvidjene su kazne za otuđivanje
lojtra i dr., ali najoštrije: »Z-onemi zadnich,
koji natuliko iz chlovehctva bisze po-
zabili, da vu vremenu pogora kajgod iz
duguvany od ognya oszlobodyeneh neszrech-
nem lyudem bi vkrali, imasze poleg nare-
dyenya 160ga § vu obchinszkoj Naredbi od
pregreskih, i nyihovoğa kastiguvanya bara-
tati«. Naposljetku treba službeno izvidjati
uzrok požara a »zlovolyni pochetniiki ognya
na odgovor, i kastigu potegnusze«. To je
već posao županijskih (varmegijskih) vlasti,
pa se tim i završuje ovaj josefinski patent,
koji je napomenutim redarstvenim mjerama
minuciozno predvidio svu obrambenu akciju
protiv nesreće kao što je požar u ljudskom
naselju.

Dr. Josip Matasović